

GEFAD / GUJGEF43(3): 1785-1803(2023)

Eleştirel Düşünme Kazanmada Felsefe Dersinin Önemi*

The Importance of Philosophy Course in Earning Critical Thinking

Gamze ASLAN¹

¹Bağımsız Araştırmacı. e-posta:gamzeaslan38@gmail.com

Makale Türü/Article Types: Derleme Makale/ Review Article

Makalenin Geliş Tarihi: 19.04.2023

Yayına Kabul Tarihi: 23.08.2023

ÖZ

21. yüzyılın en önemli düşünme biçimlerinden biri eleştirel düşünmedir. Eleştirel düşünmenin bireylere kazandırılması örgün eğitim ile mümkündür. Araştırmada bireylerin eleştirel düşünme becerisini kazanmasında felsefe dersinin önemine dikkat çekilmiştir. Etkili bir eleştirel düşünme eğitimi için etkili öğretim programları, ders yöntem teknikleri ve alanında uzman öğretmenlere ihtiyaç duyulmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesinin kullanıldığı bu araştırmada, ortaöğretim 10. sınıf ve 11. sınıf felsefe dersi öğretim programındaki kazanımlar incelenmiştir. İnceleme sonucunda 10. sınıf felsefe dersi öğretim programında bulunan toplam 18 kazanımdan 11(%61,1)'inde eleştirel düşünme biçimine yer verildiği görülmüştür. 11. sınıf felsefe dersi öğretim programındaki 21 kazanımdan ise 10(%47,61)'unda eleştirel düşünmeye yer verildiği tespit edilmiştir. Araştırma bulgularından hareketle 10. sınıf öğretim programında eleştirel düşünmeye daha fazla yer verildiğini söylemek mümkündür. İstenen düzeyde etkili bir eleştirel düşünme eğitiminin sağlanabilmesi için söz konusu felsefe öğretim programlarının düzenlenmesi, etkili yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi ve uzman öğretmenlere yer verilmesi gerekmektedir.

Anahtar Sözcükler: Felsefe, Eleştirel Düşünme, Öğretim Programı

ABSTRACT

One of the most important ways of thinking of the 21st century is critical thinking. Bringing critical thinking to people is possible with formal education. In the research, attention was drawn to the importance of philosophy course in acquiring critical thinking skills in individuals. For an effective critical thinking education, effective curricula, course method and comprehensive expert teachers are needed. In these surgeries, in which evacuation examination, one of the qualitative research methods, is used, admissions in the secondary education 10th and 11th grade philosophy course curriculum ends. The study takes place when it is given to critical thinking in 11 (61.1%)

***Alıntılama:** Aslan, G. (2023). Eleştirel düşünme kazanmada felsefe dersinin önemi. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 43(3), 1785-1803.

of the 18 acquisitions on the 10th grade philosophy course teaching. Critical thinking was included in 10 (47.61%) of the 21 learning outcomes in the 11th grade philosophy curriculum. Based on the research group, it is possible to say that critical thinking should be given more place in 10th grade teaching thought. In order to provide an effective critical thinking education at the desired level, it is necessary to reduce the effective and effective methods and criteria of the said philosophy teaching programs and to include expert teaching.

Keywords: Philosophy, Critical Thinking, Curriculum

GİRİŞ

İnsan düşünen bir varlıktır. Düşünen bir varlık olması dolayısıyla hem günlük hayatında aldığı kararlarda hem de din, bilim gibi hayatın her alanındaki bütün düşünceleri, bireyin hayatını etkilemektedir. Eğitim ise bireylerin doğru düşünebilmelerini sağlayan bir araç olup insanların beşikten mezara öğrendiği her durumu kapsamaktadır.

Yapılandırmacı eğitim ile birlikte eğitimde ezbercilik yerine öğrenmeyi öğrenmenin kazandırılması hedeflenmiştir. Bu sayede öğretmen merkezli öğretim anlayışı terk edilerek öğrenci merkezli eğitim anlayışı benimsenmiştir. Öğrencilerin bilgiyi arayan, yorumlayan, eleştiren bireyler olarak yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Öğrencilere bu becerilerin kazandırılması için okullarda verilen eğitim ile eleştirel düşünme yetkinliklerini kazanmaları sağlanmalıdır.

Felsefe eğitiminin temel amaçları arasında bireylere etkin ve doğru düşünmenin kazandırılması amaçlanmıştır. Nitekim felsefe öğretim programında felsefenin hayatın anlamı, değerler, bilginin doğruluğu, sanatın amaç ve değeri gibi konulardaki temel sorular hakkında eleştirel, yaratıcı ve bütüncül düşünmenin öğrencilere kazandırılmasının hedeflendiği belirtilmiştir. Bu bağlamda eleştirel, bağımsız ve mantıklı düşünme becerilerine sahip bir toplumun oluşturulmasında felsefe eğitiminin önemli bir yer vardır (Milli Eğitim Bakanlığı, 2018).

21. yüzyılda öğrencilere eleştirel düşünme becerisinin kazandırılması temel hedeflerden biridir. Eleştirel düşünme öğrencilerin mesleki ve sosyal yaşamlarının ayrılmaz bir parçası olduğu için örgün eğitimin de temel amaçlarından birini oluşturmaktadır (Foo ve Quek, 2019).

Felsefe dersi bireylere akıl yürütme, sorgulama yapma, eleştirel ve analitik düşünme gibi becerileri kazandırmayı hedeflemektedir (MEB, 2018). Özellikle eleştirel

düşünmenin kazandırılması bireylerin yaşamları boyunca aldıkları kararların doğru olması için gereklidir.

Kenyon ve Beaulac (2014)'e göre de öğrencilere ilk etapta eleştirel akıl yürütme derslerinin verilmesi gerekmektedir. Toplum içinde bütün bireyler yaşam koşullarını çözümlmek ve değerlendirmek zorundadır. Her bireyin eleştirel düşünmeye ihtiyacı vardır. Eleştirel düşünebilen bireyler zor durumlarda kalındığında problem çözmede başarılı ve kişilerle etkili iletişim kurabilme yeteneklerine sahip olup toplum sorunlarına da eleştirel bakabilirler (Atabaki vd. 2015).

Felsefe dersi de öğrencilerin düşünme becerilerin geliştirilmesini amaçlayan bir derstir. Düşünme eğitimi dersinden farklı olarak felsefe dersinde düşünmenin tarihi geçmişine, insanın sorgulaması sonucu bilim, sanat, din, ahlak gibi alanlardaki gelişimine değinilmektedir. Etkili bir felsefe dersi ile öğrencilere eleştirel düşünme biçiminin kazandırılması mümkündür.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Ortaöğretim felsefe dersi öğretim programı ile ilgili çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Çiftçi ve Ovacık (2015) araştırmalarında Cumhuriyet dönemi lise felsefe müfredatlarında din algısına ne şekilde yer verildiğini incelemiştir. Koç Aydın ve Çıtak (2017) ise araştırmalarında 2009 felsefe öğretim programını, program geliştirme temel öğeleri kapsamında değerlendirmiştir. Araştırma kapsamında ilgili öğretim programının etkili bir öğretim programı olmadığını belirtmişlerdir. Manav (2015) ise Cumhuriyet'ten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında Türk düşüncesine yeterince yer verilmediğini belirterek mevcut programda Türk düşüncesine ne şekilde yer verilebileceğini ele almıştır.

Bu araştırmanın amacı ise bireylerin eleştirel düşünme becerisini kazanmasında felsefe dersinin önemine dikkat çekmektir. Bu kapsamda 10 ve 11. sınıf felsefe öğretim programında yer alan kazanımlarda eleştirel düşünmeye hangi ölçüde yer verildiği incelenmiştir. Araştırmada kazanımların eleştirel düşünme ile ilişkilendirilme nedenlerine de ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Bu bağlamda felsefe öğretim

programındaki 10. sınıf ve 11. sınıf felsefe derslerindeki toplam kazanım sayıları ve bu kazanımlardan kaç tanesinin eleştirel düşünmeye uygun olduğunun tespiti gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda eleştirel düşünmeye yer verdiği düşünülen kazanımların toplam kazanımlar içerisindeki yüzdesine de yer verilmiştir. Gerçekleştirilen bu çalışmalar araştırmacının önemini artırmıştır.

YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Nitel araştırmada araştırma probleminin incelenmesini içeren kuramsal çerçeveler kullanılmaktadır (Creswell, 2023). Bu bağlamda araştırmada doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman inceleme araştırma konusu ile ilgili bilgileri içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. Bu kapsamda araştırmada veri olarak kullanılan materyallerin araştırma problemi ile yakından ilgili olmasına dikkat edilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Söz konusu araştırmada konu ile ilgili kitap, makale ve MEB'in resmi kaynaklarından yararlanılmıştır.

BULGULAR

Eleştirel Düşünmenin Tanımı ve Önemi

Eleştirel düşünme biçimi 21. yüzyılın en önemli düşünme becerilerinden biri olarak kabul edilmiştir (Alsaleh, 2020). Eleştirel düşünme Yunanca "critic" ya da "kritike" kelimelerinden gelmektedir. Latinceye "criticus" olarak geçen eleştirel düşünme yaygın olarak kullandığı dillerde yargılama sanatı anlamını kazanmış olan bir kavramdır. Eleştirel düşünmenin ilk defa Sokrates tarafından kullanıldığı bilinmektedir (Ceran, 2019). Sokrates'e göre eleştirel düşünme gerçeği keşfetmektir (Atabaki, 2015).

Ennis (1991)'e göre eleştirel düşünme bireyin neye inanacağına ya da ne yapılacağına karar vermesinde yardımcı olan bir düşünme biçimidir. Bu bağlamda bir sorunu görerek, alternatif yollarını ve olası çözüm önerilerini araştırmak eleştirel düşünme biçimine sahip olmayı gerekli kılmaktadır.

Eleştirel düşünme, çok yönlü ve derinlemesine bakış açılarının geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu bağlamda eleştiri, bir konu hakkındaki olumlu ve olumsuz bütün yönlerin ortaya konmasını ifade etmektedir (Karadüz, 2010). Eleştirel düşünme üst düzeyde bilişsel beceriler gerektiren karmaşık ve kapsamlı bir süreçtir. Bu süreç bilgiye ulaşma, değerlendirme, bilgiyi kullanma ve karşılaştırma yapabilmeyi vurgulamaktadır. En geniş anlamı ile eleştirel düşünme bireylerin amaçları doğrultusunda ve kendi kontrollerinde gerçekleştirdikleri, kalıpların ve alışılmış tekrarın engellendiği düşünme biçimidir (Yeşilyurt, 2021). Eleştirel düşünebilen bireyler önyargısı olmayan, araştırmacı, dürüst, ölçüt seçimlerinde mantıklı ve konular ile ilgili net bakış açılarına sahip olma gibi özelliklere sahiptir (Karadüz, 2010). Düşünme sürecinde ön yargılar, alışkanlıklar, gelenekler, benmerkezcilik, toplum merkezcilik ve dogmatik düşüncelerden bağımsız olarak düşünebilen kişi eleştirel düşünmeye de başlamaktadır (Çalışkan, 2019). Analiz, çıkarım, karşılaştırma, hipotez üretme, sentez, yeni fikirler oluşturma ve kapsamlı sonuca ulaşma eleştirel düşünmeye sahip olan bireylerin sahip olduğu becerilerdir (Atabaki, 2015). Eleştirel düşünme becerisine sahip olan bireyler, bir olay ya da konunun bütün yönlerini tarafsız bir biçimde ortaya koyabilmektedir.

Eleştirel düşünme becerisinde ele alınan konunun sadece olumsuz yönlerine değinilmesi söz konusu değildir. Aksine ele alınan konu ile ilgili farklı boyutların da olabileceğinin farkındalığı vardır. Bu bağlamda eleştirel düşünmenin ele alınan konu ile ilgili mutlak bir sonuç çıkarmak yerine alternatif açıklamaların da olabileceğini ortaya koyduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca eleştirel düşünme değerlendirici olma özelliği ile diğer düşünme becerilerinden ayrılmaktadır (Yeşilyurt, 2021). Bireylerin yaşamları boyunca karşılaştıkları bütün durumlarda doğru kararlar alabilmeleri için eleştirel düşünme becerisini kazanmış olmaları gerekmektedir. Çünkü doğru kararlar beraberinde başarıyı da getirmektedir. Bu bağlamda eleştirel düşünmenin bireylere kazandırılabilmesi için etkili ders yöntem tekniklerinin uygulanması da gerekmektedir. Bilgiyi kullanarak 'iyi düşünme'yi kazanabilecek bireyler yetiştirmek için yaratıcı, eleştirel ve özenli düşünme boyutlarının geliştirilmesi gereklidir (Çakır Kaytancı ve Dombaycı, 2020). Bu gelişmelerin yanında alanında uzman olan öğretmenlere de ihtiyaç vardır.

Felsefenin Tanımı ve Eleştirel Düşünmeye Katkısı

Felsefe var olanın varlığını ele alan evrensel bir bilgidir. Bu bağlamda felsefe maddi varlık alanından canlı, sosyal, ruhi ve tinsel varlık alanlarına kadar uzanan heterojen varlık alanlarını kuşatan varlığı ele almaktadır (Tunalı, 2010). Felsefe varlık, doğru bilginin imkânı gibi alanlardaki düşünme ile başlayarak çeşitli alanların sorgulanmasına ve bu alanlarda ilerlemelere kaynaklık etmiştir. Bilimsel alandaki gelişmeler buna örnek olarak verilebilir. Bu anlamda felsefenin alanı heterojendir.

Felsefe belirli olan sorular üzerine düşünme yoludur. Felsefede mantıksal argümanlar kullanılması onun en ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Filozoflar argümanlar ile uğraşmaktadır. Bu bağlamda filozof argüman oluşturan, başkalarının argümanlarını eleştiren ya da her ikisini birden yapandır. Ayrıca kavramların analiz edilerek açığa çıkarılması da felsefe ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla felsefe ile uğraşmak hem önyargılarımızla ilgili açık seçik düşünmeyi hem de inandığımız şeylerin tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmasına yardımcı olur (Warburton, 2008). Eleştirel düşünme de bir konunun bütün yönleriyle açığa çıkarılmasını hedeflemektedir. Bu amacın gerçekleşmesi de felsefi eğitim ile mümkündür.

Kenyon ve Beaulac (2014)'a göre bireylerin düşünce ve eylemlerde önyargılardan kurtulması gerekmektedir.

Felsefi düşünmenin temel özellikleri bir problem hakkında derinlemesine, sistematik, eleştirel ve spekülâtif düşünmektir. Felsefe olay ve olgulara derinlemesine düşünme ve sorgulama ile yaşanmaktadır. Bu sürecin sonunda eleştirel düşünme meydana gelmektedir. Felsefi düşünce sonucu elde edilen bilgide önyargı, ideoloji, duygular vb. dış etmenler bulunmamaktadır. Felsefi düşünebilen bireylerde olaylar ile ilgili tek doğru yoktur. Bu bireyler eleştirel düşünme yetisine sahiptir (Çalışkan, 2019). Eleştirel düşünme de önyargılardan arınmayı, söz konusu olay ya da konunun bütün yönleri ile ele alınmasını hedef edinmektedir.

Eleştirel düşünmeye sahip olabilmek için felsefi yöntemlerin bilinmesi ve felsefi farkındalığa sahip olma önemlidir. Felsefe yapma, eleştirel düşünceye, eleştirel düşünce de felsefe yapmaya bağlıdır (Çalışkan, 2019).

Felsefe ve eleştirel düşünmenin akla dayalı olma, anlamı sorgulama, yansıtıcı düşünme, merak, kuşku, açıklık, tutarlılık, sistematiklik, bütünsellik, analiz ve sentez, soru sorma, doğruyu arama, bilginin kaynağını sorgulama, gerekçelendirme yapma, önerme kurma, çıkarım yapma ve mantık gibi ortak özellikleri bulunmaktadır (Alkın Şahin ve Tunca, 2015). Bütün bu ortak özellikler eleştirel düşünmenin felsefe eğitimi ile bireylere kazandırılabilceğini göstermektedir.

Felsefe Öğretim Programında Eleştirel Düşünmenin Ele Alınışı

Eleştirel düşünme 21. yüzyılın en önemli kavramı olmasına rağmen kökeni Platon'a dayanmaktadır. Sokrates, Platon ve Aristoteles gibi filozoflar eleştirel düşünmeyi soru sorma, test etme ve fikirler, değerler hakkında düşünme yeteneği olarak ele almışlardır (Atabaki, 2015).

Sorgulama yöntemi ve eğitim yöntemi olarak eleştirel düşünme ile felsefe arasındaki ilişki ilk kez Platon'un eserlerinde görülmüştür. Platon'un diyaloglarında diyalektik yöntem olarak bahsedilen eleştirel düşünme biçimi daha sonra Sokratik yöntem olarak adlandırılmıştır. Bu yöntem bilgiye ulaşmak için kullanılmıştır (Arlı Çil, 2021). Eleştirel düşünmeyi felsefi düşünme biçimi ile açıklayan başka görüşler de bulunmaktadır. Bu bağlamda Lipman (1988), eleştirel düşünmeyi belli ölçütler kullanarak bu ölçütler doğrultusunda değerlendirme yapılan bir düşünme şekli olarak açıklamıştır.

Felsefe dersi, öğrencilerin yaşam boyu karşılaştıkları olay ve konular ile ilgili olarak soru sorma, sorulara uygun düşünme ve akıl ilkeleri doğrultusunda bu sorulara cevap verebilmelerinin sağlanmasını amaçlamıştır. Bu bağlamda sorgulama, analitik ve eleştirel düşünme ve özgün fikirler üretme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmektedir (MEB, 2018). Felsefe dersi ile bireylere doğru düşünme edininiminin kazandırılması amaçlanmaktadır.

Eleştirel düşünme, düşünme eğitiminin önemli bir boyutunu temsil etmektedir. 1950'lerden itibaren eleştirel düşünme ve eğitimi önem kazanmıştır. Günümüzde eleştirel düşünmenin göstergesi olabilecek olan yeterlilik, tutum ve stratejiler ile ilgili ortak kabuller bulunmaktadır. Bu durum düşünme eğitimi ve eleştirel düşünmenin bireylere kazandırılması için yöntem ve tekniklerin geliştirilmesine dayanak oluşturmuştur (Şenşekerci, Bilgin, 2008). Ayrıca eleştirel düşünmenin kazandırılmasını amaç edinen felsefe ve düşünme eğitimi dersi müfredatları geliştirilmiştir. Felsefe dersi eleştirel düşünme eğitiminin kazandırılmasında önemli etkiye sahiptir.

Eleştirel düşünme ele alınan konuyu analiz etme, tümevarım ve tümdengelim metotlarını kullanarak sonuçlar çıkarma, değerlendirme, karar verme ve problem çözme becerilerini kapsamaktadır (Ceran, 2019). Eleştirel düşünmede kullanılan bu metotların ortaya çıkışı ve kullanımı felsefe dersinde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

Eleştirel düşünmenin standartları içerisinde konunun açık, kesin, doğru, amaca uygun, tutarlı, tarafsız ve bir bütün olarak ele alınması gerektiği bulunmaktadır (Ceran, 2019). Eleştirel düşünmedeki açıklık, kesinlik, doğruluk vb. felsefi düşünce ile ortak olan özellikler arasında yer almaktadır. Felsefe eğitimi, bir konuya oldukça farklı yönlerden bakılabileceğini göstermesi açısından bireylere anlayış geliştirme ve verimli tartışma öğretimini kazandırabilmektedir (Ceran, 2019). Bir konunun tek bir pencereden değil, olumlu-olumsuz bütün yönleri ile tarafsız bir şekilde ele alınması doğru yargıya ulaşılmasını sağlamaktadır. Felsefe dersi etkin bir şekilde alanında uzman bir öğretmen tarafından verildiğinde bireylerin karşılaştıkları herhangi bir olay ya da konuda doğru ve etkili kararlar alabilmeleri de sağlanmış olmaktadır. Bu etkililiğin sağlanabilmesi için gerekli alt yapı ise felsefe dersi öğretim programında bulunmaktadır.

Felsefe dersi öğretim programı 2018 yılında güncellenmiştir. Bu kapsamda felsefe 10. ve 11. sınıflarda ders olarak verilmektedir. 10. sınıfta felsefenin tanımı, temel kavramları, temel konuları ve felsefi okuma yazma ile ilgili konulara yer verilmiştir. 11. sınıfta ise felsefe tarihi kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Bu sayede felsefenin ortaya çıkışı ve zaman içerisinde felsefi düşünme sayesinde insanlık tarihindeki oluşan gelişmelerden bahsedilmiştir.

Felsefe dersi öğretim programında eleştirel düşünme ne şekilde yer verildiğinin tespiti için 10. sınıf felsefe öğretim programında yer alan kazanımlar incelenmiştir. Bu kapsamda sırasıyla ünitelerdeki kazanım sayıları ve eleştirel düşünmeye yer verilen kazanım sayıları şu şekildedir:

Tablo 1. Ortaöğretim 10. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programında Eleştirel Düşünmenin Dağılımı

Ünite	Kazanım Sayısı	Eleştirel Düşünme ile İlgili Kazanım Sayısı
Felsefeyi Tanıma	3	1
Felsefe ile Düşünme	4	2
Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri	7	7
Felsefi Okuma ve Yazma	4	1
Toplam	18	11
Yüzde (%)	100	61,1

Tablo incelendiğinde 10. sınıf felsefe dersinde toplamda 4 ünite ve 18 kazanıma yer verildiği görülmüştür. İnceleme sonucunda bu kazanımlardan 11 tanesinin eleştirel düşünme ile doğrudan ilgili olduğu bulunmuştur. Yüzde hesabı gerçekleştirildiğinde bütün kazanımların %61,1’inde eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Bu durum öğretim programında eleştirel düşünmeye yer verildiğini göstermektedir. Ancak etkili bir eleştirel düşünme eğitimin kazandırılması için alanında uzman öğretmen ve etkili yöntem tekniklere de ihtiyaç duyulmaktadır.

10. sınıf felsefe dersi “Felsefeyi Tanıma” ünitesinde eleştirel düşünmeye ikinci kazanımda, “Felsefi düşüncenin özelliklerini açıklar.” (MEB, 2018) şeklinde yer verilmiştir. Bu kazanımın açıklamalar kısmında felsefenin merak etme, sorgulama, şüphe duyma, eleştirel, sistemli vb. gibi özellikleri olduğu üzerinde durulmuştur (MEB, 2018). Kazanımın açıklamaları incelendiğinde, eleştirel düşünmenin anlamı, felsefeyle ilişkisi gibi konulara bu kazanımda yer verildiği görülmüştür.

10. sınıf felsefe dersi “Felsefe ile Düşünme” ünitesinde eleştirel düşünme ile ilgili olduğu düşünülen kazanımlar birinci kazanım olan “Düşünme ve akıl yürütmeye ilişkin kavramları açıklar.” kazanımıdır. Kazanımın açıklamalarında felsefi düşünme yöntemleri olan tümevarım, tümdengelim, analogi, tutarlılık gibi kavramların üzerinde

örnek bir metin üzerinden durulması gerektiği ifade edilmiştir (MEB, 2018). Eleştirel düşünmede bir konunun bütün yönleri ile kendi içinde tutarlı olacak şekilde ele alınması gerekmektedir. Düşünme metotları eleştirel düşünmede etkili olduğundan dolayı bu kazanımın eleştirel düşünmenin kazandırılmasında etkili olduğu düşünülmüştür.

10. sınıf felsefe dersi “Felsefe ile Düşünme” ünitesinin dördüncü kazanımı olan “Felsefi bir görüşü veya argümanı sorgular.” Kazanımı da eleştirel düşünme ile ilişkilendirilmiştir. Kazanımın açıklamalarında gazete, dergi, haber vb. gibi bir metin üzerindeki argümanların tespiti ve tartışılması istenmiştir (MEB, 2018). Ele alınacak olan metnin bütün yönlerinin ortaya çıkarılması ve tartışılması eleştirel düşünme yapmayı gerektirdiği için kazanımın eleştirel düşünme ile ilişkili olduğu düşünülmüştür.

10. sınıf felsefe dersi “Felsefenin Temel Konuları ve Problemleri” ünitesinde 7 kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımların tamamı eleştirel düşünme ile ilişkilendirilmiştir. Kazanımlar sırasıyla, “Varlık felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar, bilgi felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar, bilim felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar, ahlak felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar, din felsefesinin konusunu ve sorularını açıklar, siyaset felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar, sanat felsefesinin konusunu ve problemlerini açıklar.” şeklindedir. Bütün kazanımların açıklamalar bölümünde bir argümanın ilgili alanlarda (varlık, din, ahlak vb.) ilişkili olup olmadığının tartışılması istenmiştir. (MEB, 2018). Bir olayın bir konu ile ilişkili olup olmadığının tespitinin gerçekleştirilebilmesi için konunun bütün yönleri ile önyargılardan uzak ve tarafsız olarak ele alınması gerekmektedir. Bu düşünme biçimi eleştirel düşünmeyi tanımladığı için bu kazanımların tamamında eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

10. sınıf felsefe dersi “Felsefi Okuma ve Yazma” ünitesinde birinci kazanım olan “Felsefi bir metni analiz eder.” Kazanımı eleştirel düşünme ile ilişkilendirilmiştir. Kazanımın açıklamalarında ele alınan metnin çeşitli sorular sorularak analiz ve değerlendirmesinin yapılması istenmiştir (MEB, 2018). Bir konunun bütün yönleri ile analiz edilerek değerlendirilmesi eleştirel düşünmeyi gerektirmektedir. Bundan dolayı bu kazanımda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

11. sınıf felsefe öğretim programı incelendiğinde de programda eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Bu bağlamda sırasıyla ünitelerdeki kazanım sayıları ve eleştirel düşünmeye yer verilen kazanım sayıları şu şekildedir:

Tablo 2. Ortaöğretim 11. Sınıf Felsefe Dersi Öğretim Programında Eleştirel Düşünmenin Dağılımı

Ünite	Kazanım Sayısı	Eleştirel Düşünme ile İlgili Kazanım Sayısı
M.Ö. 6. yy-M.S. 2. yy. Felsefesi	4	2
M.S. 2. yy.-M.S. 5. yy. Felsefesi	4	2
15 yy.- 17. yy. Felsefesi	4	2
18. yy.- 19. yy. Felsefesi	4	2
20. yy. Felsefesi	5	2
Toplam	21	10
Yüzde (%)	100	47,61

Tablo incelendiğinde 11. sınıf felsefe dersinde toplamda 5 ünite ve 21 kazanıma yer verildiği görülmüştür. İnceleme sonucunda bu kazanımlardan 10 tanesinin eleştirel düşünme ile ilgili olduğu bulunmuştur. Yüzde hesabı gerçekleştirildiğinde bütün kazanımların %47,61’inde eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Elde edilen verinin %50’nin altında olması 11. sınıf felsefe öğretim programında eleştirel düşünmeye istenen düzeyde yer verilmediğini göstermektedir. Dolayısıyla, öğretim programında eleştirel düşünmeye daha fazla yer verilerek alanında uzman öğretmenler ile etkili ders öğretim yöntem ve tekniklerinin kullanılmasına ihtiyaç vardır.

11. sınıf felsefe dersinin “M.Ö. 6. yy. M.S. 2. yy. felsefesi” ünitesinde üçüncü kazanım olan “Örnek felsefi metinlerden hareketle M.Ö. 6. yy-MS. 2. yy filozoflarının felsefi görüşlerini analiz eder.” ve dördüncü kazanım olan “M.Ö. 6. yy-M.S. 2. yy. felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirir.” kazanımlarında eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Üçüncü kazanımın açıklamasında bir takım metinlerin tartışılması istenmiştir. Dördüncü kazanımın açıklamasında ise Protagoras’ın “İnsan her şeyin ölçüsüdür.” sözünün dayandığı argümanların tartışılması istenmiştir (MEB, 2018). Tartışma ve değerlendirmelerde

bireylerin önyargılarından bağımsız olarak konu ile ilgili bütün olumlu ve olumsuz görüşleri ortaya koymaları beklenmektedir. Bu nedenle bu iki kazanımda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

11. sınıf felsefe dersinin “M.S. 2 yy.-M.S. 15. yy. felsefesi” ünitesinde üçüncü kazanım olan “Örnek felsefi metinlerden hareketle M.S. 2. yy-M.S.15. yy. filozoflarının felsefi görüşlerini analiz eder.” ile dördüncü kazanım olan “M.S. 2. yy.-M.S. 15. yy. felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirir.” kazanımlarında eleştirel düşünceye yer verildiği görülmüştür. Her iki kazanımın açıklamalarında bir takım metinlerin analizlerinin ve değerlendirmelerinin yapılması istenmiştir (MEB, 2018). Analiz ve değerlendirmeleri ele alınan konuyu önyargılardan uzak olarak tarafsız bir şekilde bütün olumlu-olumsuz özelliklerinin ortaya çıkarılmasını gerekli kılmaktadır. Bu da eleştirel düşünme ile mümkün olduğu için bu kazanımlarda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

11. sınıf felsefe dersinin “15. yüzyıl ve 17. yüzyıl felsefesi” ünitesindeki 3. kazanım olan “Örnek felsefi metinlerden hareketle 15. yüzyıl-17. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini analiz eder.” ve 4. kazanım olan “15. yüzyıl-17. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirir.” şeklindeki kazanımların eleştirel düşünme ile ilişki olduğu tespit edilmiştir. Üçüncü kazanımın açıklamalarında bir takım felsefi metinlerin irdelenmesi istenirken dördüncü kazanımın açıklamasında F. Bacon’un “Bilgi güçtür” sözünün olumlu ve olumsuz yönlerinin günlük hayattan örneklerle tartışılması istenmiştir (MEB, 2018). Bir olay ya da konu ile ilgili analizler ve tartışmalar tarafsız olarak, önyargılardan uzak olarak her yönü ile ortaya konmaya çalışıldığında eleştirel düşünme yöntemi kullanıldığı için bu kazanımlarda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

11. sınıf felsefe dersi “18. yüzyıl-19. yüzyıl felsefesi” ünitesinde üçüncü kazanım olan “Örnek felsefi metinlerden hareketle 18. yüzyıl-19. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini analiz eder.” ve dördüncü kazanım olan “18. yüzyıl-19. yüzyıl felsefesindeki örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirir.” kazanımında eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Üçüncü kazanımın açıklamalarında bir takım

felsefi metinlerin irdelenmesi istenirken dördüncü kazanımın açıklamasında J. J. Rousseau'nun "İnsan özgür doğar oysa her yerde zincire vurulmuştur." sözünden hareketle özgürlük probleminin tartışılması istenmiştir (MEB, 2018, s. 26). Analiz ve değerlendirmelerin eleştirel düşünme ile yapılması gerektiği için bu kazanımlarda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

11. sınıf felsefe dersi "20. yüzyıl felsefesi" ünitesinde üçüncü kazanım olan "Örnek felsefi metinlerden hareketle 20. yüzyıl filozoflarının felsefi görüşlerini analiz eder." ve dördüncü kazanım olan 20. yüzyıl felsefesi örnek düşünce ve argümanları felsefi açıdan değerlendirir." kazanımında eleştirel düşünceye yer verildiği görülmüştür. Her iki kazanımın açıklamalarında da bir takım metinlerin irdelenmesi istenmiştir (MEB, 2018, s. 27). Analiz ve değerlendirmeler eleştirel düşünme ile gerçekleştirildiği için kazanımlarda eleştirel düşünmeye yer verildiği düşünülmüştür.

Bütün incelemeler göz önüne alındığında hem 10. sınıf hem de 11. sınıf felsefe dersi öğretim programında öğrencilere eleştirel düşünmenin kazandırılmasının amaçlandığını söylemek mümkündür.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Felsefe dersi eleştirel düşünmenin kazandırılmasında son derece büyük bir etkiye sahiptir. Bu etkinin oluşmasında eleştirel düşünme becerisi ile felsefi düşüncenin ortak özelliklerinin çok olması etkili olmuştur. Bir olay ya da konu hakkında önyargılardan uzak, tutarlı, açık ve seçik olarak konunun bütün yönleri düşünülerek alınan kararlar doğru kararlar olup bütün bu özellikler hem felsefede hem de eleştirel düşünme biçiminde bulunmaktadır.

Alkın Şahin ve Tunca(2015) gerçekleştirmiş oldukları çalışmada felsefe eğitimi olmadan eleştirel düşünmenin bireylere kazandırılmasının güç olduğunu belirtmişlerdir. Eleştirel düşünmenin kazandırılması için felsefi düşüncenin özelliklerini bilen öğretmenlere ihtiyaç olduğunu ifade etmişlerdir.

Eğitim sistemlerinin amacı bağımsız ve etkili düşünebilen, analiz yapabilen eğitimli insanlar yetiştirmektir (Atabaki, 2015). Bu amacın gerçekleştirilmesi de bireylerin akıl yürütme ilkelerini kullanarak karşılaştıkları herhangi bir konu ya da olay hakkında bütün olumlu, olumsuz durumları ortaya çıkarmasına bağlıdır. Felsefe dersi bu noktada önemli etkiye sahiptir. Eleştirel düşünmeye sahip bireyler yetiştirilmesi toplum düzeninin oluşmasında da önemli etkiye sahiptir.

Eleştirel düşünmeye sahip olan bireyler öz denetime sahiptir. Kendi öğrenme stillerinin farkında olan bu öğrenciler güçlü ve zayıf yönlerinin de farkındadır (Foo ve Quek, 2019). Eleştirel düşünmeyi kazanmış olan bireyler hayatlarının her alanında doğru ve etkili kararlar alabilmektedir. Doğru karar alan bireyler, etkin kararlı toplumları meydana getirmektedir. Bu durum toplumların sanat, ahlak, siyaset, ekonomi vb. gibi çeşitli alanlarda olumlu ilerlemeler elde edilmesini sağlamaktadır.

Eleştirel düşünme becerisine sahip olan bireyler yaşamlarının her alanında karşılaştıkları olay veya durumlar ile ilgili önyargılarından uzak kalarak konunun olumlu ve olumsuz bütün yönlerinin tespitini gerçekleştirebilme kabiliyetine sahiptirler.

Araştırma kapsamında hem felsefe dersi ile eleştirel düşünme arasındaki ilişkinin açığa çıkarılması hem de 2018 yılında güncellenen 10. sınıf felsefe dersi öğretim programı ile 11. sınıf felsefe dersi öğretim programında eleştirel düşünmeye hangi ölçüde yer verildiğinin tespiti amaçlanmıştır. Elde edilen verilere göre 10. sınıf felsefe dersi öğretim programında toplam 18 kazanım bulunduğu, bu kazanımlardan 11'inde eleştirel düşünmeye yer verildiği bulunmuştur. Yüzde hesabı gerçekleştirildiğinde bu oranın %61,1 orana sahip olduğu görülmüştür. Bu durum 10. sınıf felsefe dersi öğretim programında eleştirel düşünmeye %50'nin üzerinde yer verildiğini göstermiştir.

11. sınıf felsefe öğretim programında toplamda 21 kazanım bulunurken bu kazanımlardan 10 tanesinde eleştirel düşünmeye yer verildiği görülmüştür. Yüzde hesabı gerçekleştirildiğinde bu oranın %47,61 şeklinde olduğu bulunmuştur. Bu durum 11. sınıf felsefe dersi öğretim programında eleştirel düşünme biçimine toplam kazanımın yarısından daha az yer verildiğini göstermektedir. Bahadır ve Berkant (2021)

araştırmalarında 11. sınıf felsefe öğretim programının kazanımlarının yaklaşık yarısının eleştirel düşünme becerisinin kazandırılmasında etkili olmadığını belirtmiştir.

Eleştirel düşünmenin bireylere kazandırılması için felsefe eğitimi gereklidir. Bu eğitimi gerçekleştirilirken ortaöğretim programları, alanında uzman öğretmenler ve derste kullanılacak olan yöntem ve tekniklerin de amaca uygunluğa dikkat edilmesi gerekmektedir. Atabaki (2015)'ye göre, eleştirel düşünme becerilerinin bireylere kazandırılması için uzman eğitimciler ve okullarda eleştirel düşünmeyi öğretmeye yönelik çalışmalar yapılması önemlidir. Bu çalışmalar ise felsefe öğretimi ile mümkündür.

Öneriler

Araştırma sonucu elde edilen veriler doğrultusunda şu öneriler verilebilir:

- Eleştirel düşünme eğitiminin alanında uzman felsefe grubu öğretmenleri tarafından verilmesi sağlanmalıdır.
- Kalıcı öğrenmenin sağlanabilmesi için de etkili yöntem ve tekniklerin geliştirilmesi gerekmektedir.
- 10. sınıf ve 11. sınıf felsefe dersi öğretim programlarında eleştirel düşünmeye daha fazla yer verilebilir.
- Eleştirel düşünmenin kazanılıp kazanılmadığının tespiti için etkili ölçme ve değerlendirme araçlarının geliştirilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKLAR

- Alkın Şahin, S. Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme, *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 192-206.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/200419> adresinden erişilmiştir.
- Alsaleh, N. J. (2020). Teaching Critical Thinking Skills: Literature Review, *The Turkish Online Journal of Education Technology*, 19(1), 21-39.
<https://www.semanticscholar.org/paper/Teaching-Critical-Thinking-Skills%3A-Literature-Alsaleh/b3021b361170bc057c7f822edb1b2899d4f0a8f4> adresinden erişilmiştir.
- Arlı Çil, D. (2021). (ed.Ahu Tunçel), *Rehberim Felsefe*, İstanbul:Maltepe Üniversitesi Yayınları.
- Atabaki, A. M. S. Keshtiaray, N.Yarmohammadian, M. H. (2015). Scrutiny of Critical Thinking Concept, *International Education Studies*, 8(3), 93-102.
doi:10.5539/ies.v8n3p93
- Bahadır, S. Berkant, H. G. (2021). Evaluation of the 11th grade philosophy curriculum in terms of its suitability to critical thinking, *Journal of Educational Reflections*, 5(2), 58-72. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1619182> adresinden erişilmiştir.
- Ceran, C. (2019). *Resimli çocuk kitaplarının eleştirel düşünme becerilerini desteklemesi yönünden incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara:Hacettepe Üniversitesi.
- Creswell, J. W. (2023). (çev. ed. Mesut Bütün& Selçuk Beşir Demir) *Nitel araştırma yöntemleri*, Ankara:Siyasal Kitabevi.
- Çakır Kaytancı, M. Dombaycı, M. A. (2020). “Sorgulama topluluğu”nun felsefi ve kavramsal temelleri, *Journal of Research in Education and Teaching*, 9(2), 21-34. http://www.jret.org/FileUpload/ks281142/File/3.merve_cakir_kaytanci.pdf adresinden erişilmiştir.
- Çalışkan, M. (2019). Eleştirel düşünmenin öğretimi, *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 9(1), 114-134.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/748451> adresinden erişilmiştir.
- Çiftçi, O. Z. Ovacık, Z. (2015). Cumhuriyet dönemi lise felsefe müfredatlarında din algısı ve ideolojik arka plan, *Mütefekkir Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2(4), 329-341.
- Ennis, R. (1991). Critical Thinking: A Streamlined Conception, *Teaching Philosophy*, 14(1), 5-24. <https://education.illinois.edu/docs/default-source/faculty->

- [documents/robert-ennis/ennisstreamlinedconception_002.pdf](#) adresinden erişilmiştir.
- Foo, S. Y. Quek, C. L. (2019). Developing Students' Critical Thinking Through Asynchronous Online Discussions: A Literature Review, *Malaysian Online Journal of Educational Technology*, 7(2), 37-58.
<http://dx.doi.org/10.17220/mojet.2019.02.003>
- Karadüz, A. (2010). Dil becerileri ve eleştirel düşünme, *Turkish Studies*, 5(3), 1566-1593. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1572>
- Kenyon, T. Beaulac, G. (2014). Critical Thinking Education and Debiasing, *Informal Logic*, 34(4), 341-363. DOI:10.22329/il.v34i4.4203
- Koç Aydın, A., & Çıtak, E. (2017). 2009 felsefe öğretim programının program geliştirmenin temel öğeleri kapsamında değerlendirilmesi, *Dört Öğe* 5(11), 67-90. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/567752> adresinden erişilmiştir.
- Lipman, M. (1988). Critical Thinking-What it can be? *Educational Leadership*, 10, 38-43. <https://eric.ed.gov/?id=EJ376244> adresinden erişilmiştir.
- Manav, F. (2015). Cumhuriyetten günümüze ortaöğretim felsefe dersi öğretim programlarında türk düşüncesi ve 2009 programına yeni bir ünite önerisi olarak "türk düşüncesi", *ASOS Journal Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(19), 173-180.
- MEB, (2018). Ortaöğretim felsefe dersi (10 ve 11. sınıflar) öğretim programı, s. 1-28. <http://mufredat.meb.gov.tr/Dosyalar/2018122175632591-Felsefe%20d%C3%B6p%20pdf.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Şenşekerci, E. Bilgin, A. (2008). Eleştirel düşünme ve eğitimi, *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(14), 15-43. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/214537> adresinden erişilmiştir.
- Tunalı, İ. (2010). *Felsefeye Giriş*, İstanbul:Altın Kitaplar Yayınevi.
- Warburton, N. (2008). (çev. Ahmet Cevizci), *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Yeşilyurt, E. (2021). Eleştirel düşünme ve öğretimi: tüm boyut ve öğelerine kavramsal bir bakış, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(77), 815-828. <https://www.sosyalarastirmalar.com/articles/critical-thinking-and-its-teaching-a-conceptual-overview-of-all-dimensions-and-elements.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

SUMMARY

Introduction

The purpose of this research is to draw attention to the importance of philosophy course in gaining critical thinking skills of individuals. In this context, the extent to which critical thinking is included in the achievements of the 10th and 11th grade philosophy curriculum was examined. In the research, the reasons for associating the achievements with critical thinking are also given in detail. In this context, the total number of achievements in the 10th and 11th grade philosophy courses in the philosophy curriculum and how many of these achievements are suitable for critical thinking were determined. In line with the data obtained, the percentage of the achievements that are thought to include critical thinking in the total achievements is also included. These studies have increased the importance of the research.

Method

Qualitative research method was used in the research. In qualitative research, theoretical frameworks that include the examination of the research problem are used (Creswell, 2023, p. 45). In this context, the document analysis method was used in the research. Document analysis includes the analysis of written materials containing information about the research topic. In this context, attention is paid to the fact that the materials used as data in the research are closely related to the research problem (Yıldırım & Şimşek, 2016, pp. 189-190). In this research, books, articles and official sources of the Ministry of National Education were used.

Findings

The philosophy course curriculum was updated in 2018. In this context, philosophy is given as a course in 10th and 11th grades. In the 10th grade, the definition of philosophy, its basic concepts, basic subjects and subjects related to philosophical literacy are included. In the 11th grade, the history of philosophy is covered comprehensively. In this way, the emergence of philosophy and the developments in the history of humanity thanks to philosophical thinking over time are mentioned.

It has been observed that there are 4 units and 18 learning outcomes in total in the 10th grade philosophy course. As a result of the examination, it was found that 11 of these achievements were directly related to critical thinking. When the percentage calculation was performed, it was seen that 61.1% of all achievements included critical thinking. This shows that critical thinking is included in the curriculum. However, in order to gain an effective critical thinking education, expert teachers and effective method techniques are also needed.

It has been observed that a total of 5 units and 21 acquisitions are included in the 11th grade philosophy course. As a result of the examination, it was found that 10 of these achievements were related to critical thinking. When the percentage calculation was carried out, it was seen that critical thinking was included in 47.61% of all achievements. The fact that the obtained data is below 50% indicates that critical thinking is not included in the 11th grade philosophy curriculum at the desired level.

Discussion and Conclusion

Philosophy course has a great effect on gaining critical thinking. The common features of critical thinking skills and philosophical thinking have been effective in the formation of this effect. Decisions taken by considering all aspects of an event or subject in a consistent, clear and distinct manner, away from prejudices, are the right decisions, and all these features are found both in philosophy and in the form of critical thinking.

Akın and Tunca (2015, p. 192) stated in their study that it is difficult for individuals to gain critical thinking without philosophy education.

Philosophy education is necessary for individuals to gain critical thinking. While carrying out this training, attention should be paid to secondary education programs, teachers who are experts

in their fields, and the suitability of the methods and techniques to be used in the course. According to Atabaki (2015, p. 101), it is important to carry out studies aimed at teaching critical thinking in schools and expert educators in order to gain critical thinking skills to

ORCID

Gamze Aslan ORCID 0000-0001-8057-5522

Araştırmacıların Katkı Oranı Beyanı

Bu çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve yazılı hale getirilmesinde sadece tek bir araştırmacı yer almıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı

Bu araştırmada herhangi bir kurum, kuruluş ya da kişiden destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı

Araştırmacıların, araştırma ile ilgili diğer kişi ve kurumlarla herhangi bir kişisel ve finansal çıkar atışması yoktur.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, doküman incelemesine dayalı bir çalışma olduğu için etik kurul izni gerektirmemektedir.

